

Romportl, Simeon

Jazykovědné idiosynkrasie a zděděná tabu v ontologii jazyka : (nad odkazem Augusta Schleichera)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1994, vol. 43, iss. A42, pp. [7]-14

ISBN 80-210-0931-4

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101511>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

SIMEON ROMPORTL

JAZYKOVĚDNÉ IDIOSYNKRASIE A ZDĚDĚNÁ TABU V ONTOLOGII JAZYKA (NAD ODKAZEM AUGUSTA SCHLEICHERA)

Strukturální jazykověda, jejíž nástup v druhé dekádě našeho století znamenal definitivní zlom v konzistentním vývoji oboru, pokládá od dob de Saussurových za svůj základní teoretický požadavek sémiotickou interpretaci jazykových skutečností. Prezentuje ji jako nezbytnou a již trvalou korekci do té doby nedostatečného rozlišování mezi vnitřní a vnější problematikou jazyka. Za vnější strukturalisté rozporuplně považují problematiku genetickou, ovšem vinou simplifikací mladogramatických. Po mém soudu třeba kořeny sémiotismu spatřovat spíše v tom, že strukturalisté fakticky zužovali ontologii jazyka na samotnou jazykovou funkci. To mělo svou příčinu – obdobnou té, jakou v dějinách různých myšlenkových systémů mívá herese, sektářství apod. – totiž potřebu přenést těžiště zájmu na dosud opomíjenou stránku skutečnosti. Historicko–srovnávací jazykověda totiž, vzhledem ke svému zaujetí pro aspekty genetické, bádala – i při své původní mnohostrannosti – především ve sféře formy, neboť ta představuje nejlépe poznanou a nejlépe fixovanou stránku jazyka. Stránka funkční, přes občasná extempore, v nichž průkopníci indoevropské komparatistiky doporučovali systematické genetické propracování funkčního hlediska, zůstávala v roli čekatela, srov. např. Schleicherovu definici funkce v souvislosti se stanovením úkolů historické mluvnice, jakož i připojenou poznámku č. 2.: „... Die function und den sazbau des indogermanischen sind wir zur zeit noch außer stande in der art wißenschaftlich zu behandeln, wie wir es bei den mer äußerlichen und leichter erfaßbaren seiten der sprache, bei den lauten und formen vermögen (1866, s. 1–2).“

Za tohoto stavu věci došlo k polarizaci formy a funkce a asociativně také historie a synchronie, která sekundárně došla i zdůvodnění metodologického. Rovněž požadavek zkoumání strukturálního je v podstatě rubem hledání elementárních funkčních jednotek. V tom všem se uskutečňoval iminentní pohyb vlastní jazykovědné teorie. Sémiotikou, která byla postulována pro jazykovědu jako její teoretický základ, byla však zároveň konstituována (nikoli proti intencím svého zakladatele) disciplína obecnější. Ta se dále vyvíjela už z vlastních

předpokladů takovým směrem, že se později stala jedním ze základů informatiky. Tak si jazykověda sama vytvořila faktor, který ji ovlivňuje zvnějšku, a tedy s postupem času mění její spíše imanentní vývoj ve vývoj exogenní, faktor, který absolutisován zbavuje jazykovědu zřetele k tomu, v čem jazyk přirozený nelze srovnávat s jazyky umělými.

Nejsem přesvědčen o tom, že by cesta sémiotická nebyla měla alternativy, ale právě tato cesta byla jazykovědcům raného 20. století napověděna. Počátek dané orientace musíme hledat již o dvě generace dříve. Pravda, sémiotická sféra skýtá univerzální thema, přece však jsou jeho návraty poznamenány různým kontextem. Filiace sémiotiky saussurové, sémiotiky atomisující, s kategorickým důrazem na arbitrálnost znaku, tj. na genetické nepodmíněnosti asociace mezi složkou generovanou a percipovanou na jedné straně a složkou ji zprostředkovanou na straně druhé, a s pretencemi na úlohu centri securitatis jazykovědy, filiace takovéto sémiotiky začíná u Williama Dwighta Whitneye. Představou arbitrálního znaku jako ontologického základu jazyka se Whitney rád obíral při různých příležitostech. Pro jeho postoj ke Schleicherovi je nejdůležitější pasáž ve studii z r. 1872 (s. 318–319).

Ve svém bezprostředním kontextu byla Whitneyova tematizace znaku adekvátní. Byla to antithese nesprávně pochopené Schleicherovy charakteristiky jazyka jako předmětu – řekl bych dnes – somatické organologie člověka a Whitney svým výměrem arbitrálního znaku demonstruje nepřijatelnost představy o performovanosti určité předem dané kombinace výrazu s významem. Ovšem viděno v širším rámci, šlo o složitě zprostředkovaný převod motivů. Whitneyova posmrtná polemika se Schleicherem přicházela totiž současně s velkým protischleicherovským tažením německých pozitivistů, tažením, které přinášelo postupné zužování spektra odborných zájmů jazykovědy a které nakonec ve svých důsledcích vedlo k úplné ztrátě kontinuity oboru.

Jazykověda 19. století se začala slibně rozvíjet od okamžiku, kdy nechala ožít mechanistický systém pozdního racionalismu, tím že naň aplikovala Herderovo učení o národní individualitě a jejich atributech. Tato vize se pak v průběhu století dále zhodnocovala až v představu organismu v plném smyslu toho slova. Různí autoři se touto představou zanašeli v různé míře – někteří jen příležitostně, jiní systematictěji, někteří spíše metaforicky, jiní i doslova. Bude proto nemalým úkolem historie jazykovědy zhodnotit mj. stupeň oprávněnosti a také úspěšnosti různých transpozic biologicko–lingvistických. Aplikace biologické kategorie na jazyk je totiž nutně zatížena také základní koncepční problematikou samotné biologie i problematikou biologicko–filozofickou.

V jazykovědě 19. století se postupně reflektují při nejmenším tři velké názorové soustavy biologické. Jako první objevuje znaky organického bytí na jazykových strukturách Friedrich Schlegel (1808). Jeho vize je v zásadě vitalistická, a to do té míry, že polaritu živého a neživého promítá i do jazyka – odpovídá jí polarita flektivního a aglutinujícího. Schleicherovská vazba mezi typologií a evolucí tak má v Schlegelovi předchůdce (srov. Romportl, 1990, s. 205, zvl. pozn.

17). Po Schlegelovi se setkáváme s biologizujícími prvky u Wilhelma von Humboldta. Pojem *organismus jazyka* i jiné biologické pojmy je však u Humboldta třeba chápat spíše jako metafory příležitostné, jejichž biologické pozadí je koncepčně nepřiliš jasné – snad eklektické.

Pojetí jazyka jako organismu se vyhraňuje podle představ naturfilozofických v díle Augusta Schleichera (1821–1868). Také u Schleichera se disjunktní třídy sféry biologické promítají do sféry jazykové, nejsou to však třídy „živé“ : „neživé“, nýbrž – jak to odpovídá intencím naturfilozofie – „duch“ : „příroda“. Sfěře ducha přiřazuje Schleicher filologii, sfěře přírody jazykovědu (lingvistiku neboli glotiku). Explicitně pak činí jazyk předmětem a produktem působení evolučních zákonů. Ke škodě věci se v dané souvislosti citují zpravidla ty Schleicherovy práce, v nichž je evoluční aspekt prezentován schematicky, ať už s použitím matrice hegelovské (Schleicher, 1848; 1850), nebo darwinovské (Schleicher, 1863). Meritorně jsou však evoluční aspekt jazyka a evolucionistická dimenze jazykovědy vyloženy v díle *Die deutsche Sprache* (Schleicher, 1860). Ve smyslu Schleicherových představ je evoluční princip jazyku nadřazen, stejně jako je nadřazen živé přírodě. Proto Schleicher nadšeně přivítal učení Darwinovo (Schleicher, 1863) – ke svému neštěstí, protože pak byl považován – přes svou prioritu v oboru evoluční nauky – jen za Darwinova epigona, nepřipustně transponujícího jeho biologické paradigma do jazykovědy. Schleicherovo učení bývá reprodukováno v darwinistické desinterpretaci, a tak se do povědomí jazykovědy dostává – nenáležitě – třetí velká biologická koncepce – darwinismus.

Schleicher na jedné straně postihl samotný princip genese jazykových skutečností, jehož působnost dokázal sledovat až do projevů periferních, na druhé straně uměl vidět a definovat meze působnosti tohoto principu. Stejně jako většina jiných autorů používal biologických metafor, na rozdíl od nich však postihl smysl biologizující metaforiky v nejvyšší rovině abstrakce. Mnohdy vlastně ani nepracoval s metaforami jako takovými, nýbrž s čistým *tertio comparationis* v metaforách obsaženým, dokonce i tehdy, když mu biologický protějšek nebyl znám. Tím chci říci, že některé obecné evoluční principy objevil Schleicher na vývoji jazyků dříve, než je na materiálu biologickém znovu objevili přírodopisci. S neoprávněnou indignovaností byla např. posuzována Schleicherova myšlenka evolučního zlomu jazyků (zratu vývoje melioračního ve vývoj deteriorační) jako Hegelovo epigonství. Jenže biologické druhy mají ve své vývojové historii akmé, po níž upadají, až nakonec zaniknou. Stejný průběh vývojové linie postuloval Schleicher také pro jazyky, neboť už v roce 1811 formuloval Rasmus Rask zákon o postupném ochuzování morfologického systému jazyků indoevropských – tedy jazyků se syntetickou flexí. Tomuto období rozpadu flexe muselo předcházet období jejího konstituování. Později, v díle *Die deutsche Sprache* (1. vyd. Stuttgart 1860), vysvětlil Schleicher skutečné příčiny zmíněného jevu, tím že naznačil jakousi sociolingvistickou charakteristiku jazykové kultury etnik podle jejich vývojového typu. Zde Schleicher nepřipisuje evoluční zlom ani působení Absolutního ducha, ani žádných mechanických zákonů, nýbrž stupni subjektivity

etnik, kterou v aspektu jazyka nazývá bdělosti jazykového citu (Schleicher, 1874, s. 62–66). Stojí za povšimnutí, že dnešní evoluční teorie směru neutralistického rovněž postulují evoluční zlom.

Poznámka: Evoluční zlom taxonu odvozují neutralisté z postulátu o potencialitě optimálních forem života a o univerzální neodvratné působnosti molekulárních hodin. Pro taxony, které ještě nedosáhly svého optima, jsou molekulární hodiny hybnou silou evolučního pokroku, protože mezi molekulárními změnami vždy existují takové změny, jimiž se taxony posouvají směrem k optimu – změny negativní pak jsou (zpravidla nedůsledně) filtrovány přírodním výběrem, který vlastně představuje inerční vývojovou zpětnou vazbu. Dosáhne-li však taxon svého optima, pak žádné z molekulárních změn už nemohou mít charakter meliorační (k tomu viz Romportl, 1985; 1988, s. 169). V adaptaci jazykovědné by ovšem tato teorie musela mechanismus přírodního výběru nahradit systémem aktivního blokování mimoděčných změn deterioračních (srov. Romportl, 1989b, s. 264, zvl. pozn. 20). S evolučním zlomem ostatně počítal už Charles Darwin, avšak o prioritu tím Schleichera nepřipravil.

Biologické paradigma, které Schleichera inspirovalo, je tedy možno vnímat jako metaforu paradigmatu jazykovědného; tertium comparationis je především princip taxonomie a perspektiva genese – ovšem to místo, které v taxonomii biologické přísluší druhům, náleží v jazykovědné taxonomii atributům populací jediného biologického taxonu *Homo sapiens sapiens*. (Navíc nedisponuje jazykověda jediným integrálním genealogickým stromem jazykovým, nýbrž řádově desítkami stromů dílčích, neboť k jedinému prajazyku veškerého lidstva jazykověda nedospěla.) Přes tuto ontologickou disparátnost je analogie jazykovědně–biologická do té míry inspirující, že se k ní asi budou vracet jazykovědci všech dob. Jenže jazyky nejsou subjekty a jejich funkce není jejich jednáním. Nicméně klasifikace jazyků má s biologickou klasifikací co činit nejen na principu metafory, ale také synekdochy (srov. naše starší pasáže o ontologickém paradoxu jazyka – který byl vlastně paradoxem všech etologických systémů: Romportl, 1985; 1988, s. 170–171). Jazyk totiž patří – aspoň řadou svých důležitých složek – k té sféře chování, která se dnes považuje za biologicky relevantní – dokonce do té míry, že je brána za kritérium taxonomické subklasifikace živočišných druhů. Můžeme si tedy věc představovat také tak, že genealogické stromy jazykové organicky navazují na strom života ve větvi *Homo sapiens sapiens*. (Taxonomickou relevanci kritérií etologických postuluje dnes řada autorů také v rovině obecné, srov. např. Novácký – Czako, 1987, s. 12.) Tuto dvojakost Schleicher dobře vnímá a posléze považuje za potřebné věnovat druhému aspektu samostatný titul (1865). Vychází z jednoty orgánu a funkce a na jazyk pohlíží organologicky – s tím, že jej (z dobrých důvodů) jako orgán studuje na základě jeho projevu. Podíl na genezi tohoto orgánu přiznává edukaci. Tak se na genezi orgánu lidské řeči podílí formativní činitel organismový s formativním činitelem mimoorganismovým, který se pak v reflexi dostává i mezi kritéria taxonomická. Vzhledem k tomu, že rozdily vzniklé touto cestou diferencují lidstvo

účinněji než rozdily somatické, vyhlašuje Schleicher jazyk za kardinální diferenciacní kritérium (pod)druhu *Homo sapiens (sapiens)*. To vše se ovšem týká jen „glotické“ (lingvistické) stránky jazyka, nikoli jeho stránky filologické – ta už je sférou svobodného individuálního využívání oné neomezené „somatické“ kapacity jazyka spadající pod glotiku (ve všech svých pracích používá Schleicher paralelně s názvem *Linguistik* také názvu *Glottik*, srov. např. 1866, s. 1).

Nepochopení tohoto Schleicherova objevu a odpor vůči němu byly úměrné rozsahu a dalekosáhlosti jeho anexe v oblasti bílých míst. Evoluční jazykovědě tak nebyl dopřán podobně konzistentní vývoj, jakému se mohla těšit evoluční biologie. Brzy byla vtažena do sféry zájmových pretencí razantně militantního pozitivismu a také asocianismu – psychologického směru mechanistického a atomizujícího – a zasažena vlnou jejich cenzury metodologické, v důsledcích pak i koncepční a teoretické. Schleicherovi odpůrci především vedli hranici mezi historií a naturhistorií tak, že veškeré lidské konání zahrnovali pod historii. Devatenácté století neumělo pochopit, že je exogenní faktor učení souměřitelný s vnitřními faktory růstu organismu. Uvažovalo se totiž v dichotomii jedinec – druh, nikoli v trichotomii jedinec – populace – druh: Tak jako je část růstových programů zakódována v jedinci (vlastně v druhu), je jejich jiná část zakódována v populaci (to se týká pouze programů důležitých pro život populace a jedinců v populaci) – jejich efekt je pak stejně ireversibilní a stejně trvalý jako efekt programů vnitřních. (Naproti tomu druh není jednotkou funkční – je dán jen setrvačností formy jedinců všech souměřitelných populací.) Za populaci *sui generis* je ovšem třeba považovat i etnikum.

Historie jednou vysvětlí, proč přišla reakce na Schleichera tak pozdě – Wilhelm Scherer, Hermann Osthoff, Karl Brugmann vystoupili až v sedmdesátých letech po Schleicherově smrti, taktéž Američan William Dwight Whitney – snad byla příčinou velká Schleicherova autorita. Společně kladli všichni čtyři důraz na to, že Schleicher počítal pro každou epochu s jiným charakterem vývoje, s působením jiných zákonitostí, což pro pozitivisty bylo nepřipustné. Proti evolučnímu pluriformismu stavěli evoluční uniformismus, absolutizující charakter zkušenosti současné vědecké generace. Evoluční uniformismus ladí s kategorickým požadavkem autentičnosti heuristických zdrojů, který je přímo symptomatický pro pozitivistickou vědu, ale vyplývá také z induktivně-hypothetické metody módní herbartovské psychologie. Sám vznik principu byl patrně reakcí na biologický katastrofismus (k podstatě a vzniku uniformismu srov. Romportl, 1989a, s. 15). Kromě pluriformismu odmítali výše uvedení autoři jakékoli koncepce teoretické, a to z principu. Vedle této společné argumentace se mocně uplatňovaly postoje Whitneyovy, jejichž motivy snad třeba hledat až v americké nevoli nad darwinismem, jímž se ovšem v Americe pojmenovává každé vývojové učení.

Bud' jak bud', z bohatého potenciálu evoluční jazykovědy se v důsledku soustředěné kritiky neschlo realizovat o mnoho více než genealogický strom, ale jen jako sterilní grafická metoda pro notaci vztahů descendenčních v nejužším slova smyslu, nepřipouštějící jakékoli interpretace kvalitativní, teleologické,

vývojově typologické, ba ani kauzální. Tím bylo předem znemožněno spatřovat v jazykovém genealogickém stromu např. reprezentanta fylogeneze jazyků. I když se s tímto pojmem tu a tam operovalo, nikdy neměl explikační hodnotu souznačného pojmu biologického. Tabuizace těchto sfér dodnes v jazykovědě trvá, čímž si lze vysvětlovat současnou nekompetentnost jazykovědy. Vinou absence základního ideového inventáře fylogenetiky nevznikly v jazykovědě vnitřní předpoklady ontogenetiky. Veškeré studie o dětské řeči a jejím rozvoji mají proto charakter primárně heuristický. Mám na mysli zvláště revoltu nesenou ve znamení psychologie osobnosti a požadující vyučování mateřskému jazyku bez mluvnice, jen stimulováním řečové kompetence subjektu (u nás je mluvčím tohoto hnutí především J. Průcha, srov. např. Průcha, 1974–1975; přes nepřijatelnost nutno na této koncepci ocenit snahu o zhodnocení toho, co je společné ontologii jazyka a ontologii edukace, že si v ní spontánně razí cestu procesuální pojetí langue jakožto produktu vlastní ontogeneze). Nedostatkem evolučního aspektu trpí také snahy v oboru jazykové kultury, u nichž vždy hrozí nebezpečí pragmatismu.

Zánik biologické orientace se stal zlým osudem jazykovědy. Biologická orientace jazykovědy by totiž byla zárukou, že bude jazyk respektován ve svém imanentním růstu, ve skrytých procesech ontogeneze a fylogeneze, a to v jejich plné hloubce, že nebude napínán ani měštnán, nebude redukován na nějaká racionální schémata. Byla by zárukou, že při zkoumání nebude jazyk denaturován. V biologické orientaci jazykovědy šedesátých let 19. století byly už implikovány postoje etologické, v jejichž perspektivě se jazyk nazírá procesuálně, přičemž se diferencují jeho složky podle způsobu a času své geneze. (Učení v přírodě probíhá totiž v době specifických senzibilit v různých fázích ontogeneze, jimiž jsou pro získání těch či oněch druhů dovedností, resp. i jejich různých složek příslušníci stejného taxonu dědičně predisponováni, srov. Romportl, 1993, s. 69). V jazykové politice by mohla etologická orientace vést k záchraně před jazykovým inženýrstvím, v didaktice mateřského jazyka k objevování senzibilních momentů ontogeneze, v psychiatrii k terapii slovem. Obecně by mohla být oporou jazyka v jeho nerovném boji s rozkladnými vlivy. Jazykověda by se díky ní byla mohla stát ekologií (národního) ducha.

Ve vývoji od sedmdesátých let se sumovala nejen stará dědičná potřeba jazykovědy funkční, ale i potřeba reagovat na ono exkluzivně úzké, cenzurované zájmové spektrum jazykovědy mladogramatické. Kdyby byla jazykověda podržela svou původní šíři, mohlo propracovávání zřetele etologického být nejadekvátnejším způsobem nápravy. Jazyk je totiž sekundární etologický systém populace (etnika), který operuje nad jejím (jeho) základním etologickým systémem – teprve v tom je obsažena jeho funkce v celé své šíři (viz Romportl, 1989b, s. 259–263). K takové orientaci měla jazykověda od sedmdesátých let každým desetiletím méně předpokladů. Nakonec byla přežívající bádání mladogramatická odsunuta na vedlejší kolej a jazykověda se z nulového bodu začala vyvíjet na základě sémiotického konstruktů – znaku. Na něm se funkce mohla zkoumat toliko atomisticky, a to stejně jen v transpozici, neboť sémiotický znak je artefaktem. To

vedlo k odcizení, k deanthropologizaci, která znamená slepou uličku, z níž jazykověda stále ještě nemá odvahu vycouvat.

LITERATURA

- NOVACKÝ, M. – Czako, M.: *Základy etologie*. Bratislava 1987.
- RASK, R. K.: *Vejledning til det islandske eller gamle nordiske Sprog*. Kjøbenhavn 1811.
- RASK, R. K.: *Undersøgelse om det gamle nordiske eller islandske Sprogs Oprindelse*. Kjøbenhavn 1818.
- ROMPORTL, S.: O nejvýznamnějším směru současné evoluční teorie. In: SPFFBU, A 33. Brno 1985, s. 149–151.
- ROMPORTL, S.: In memoriam August Schleicher. In: SPFFBU, A 36, Brno 1988, s. 161–172.
- ROMPORTL, S.: Kořeny a smysl biologického myšlení v jazykovědných pracích Augusta Schleichera (1821–1868). LF, 112, 1989a, s. 8–23.
- ROMPORTL, S.: Jazyk a etologický kód populace. SaS, 50, 1989b, s. 257–269.
- ROMPORTL, S.: Lineární versus transverzální. SaS, 51, 1990, s. 201–209.
- ROMPORTL, S.: K možnosti etologického pojetí předmětu mateřský jazyk. In: *Pedagogická orientace* 7, Brno 1993, s. 67–73.
- SCHERER, W.: *Zur Geschichte der deutschen Sprache*. Berlin 1868. Druhé vyd. Berlin 1878.
- SCHLEGEL, F.: *Über die Sprache und Weisheit der Indier*. Heidelberg 1808.
- SCHLEICHER, A.: *Zur vergleichenden Sprachgeschichte*. Bonn 1848.
- SCHLEICHER, A.: *Die Sprachen Europas in systematischer Uebersicht*. Bonn 1850.
- SCHLEICHER, A.: *Die deutsche Sprache*. Stuttgart 1860. 3. vyd. (dle druhého doplněného). Stuttgart 1874.
- SCHLEICHER, A.: *Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. Weimar 1861–1862. Druhé ...vydání. Weimar 1866.
- SCHLEICHER, A.: *Die Darwinsche Theorie und die Sprachwissenschaft*. Weimar 1863.
- SCHLEICHER, A.: *Über die Bedeutung der Sprache für die Naturgeschichte des Menschen*. Weimar 1865.
- WHITNEY, W. D.: Schleicher and the Physical Theory of Language. In: *Oriental and Linguistic Studies*. First Series. New York 1872, s. 298–331.

LINGUISTIC IDIOSYNCRASIES AND INHERITED TABOOS IN THE ONTOLOGY OF LANGUAGE (THOUGHTS INSPIRED BY AUGUST SCHLEICHER'S IDEAS)

Language is, no doubt, an organic structure, and as such it is exposed to the influence of inevitable evolution processes – for this piece of knowledge we owe August Schleicher. Although there had been use in linguistics of the ancestor – descendant, and the cognate – uncognate concepts since the second decade of the 19th century, Schleicher was the first to endow them with an evolutionist sense.

The Darwinian colouring of Schleicher's last works led to several misunderstandings. This is a circumstance to be regretted, because there are only few theories biologically specific to such an extent as Darwinism. (Lamarckism, which appears much more general, would have perfectly fitted into the sphere of languages.) It was then easy to declare any evolution doctrine undesirable for linguistics on account of its „naturalist“ character. It was accented that the

quintessence of language was historical (in the sense „opposed to biological“) and psychological in character (Whitney, 1872). Following the positivist way linguists of the seventies and eighties narrowed the idea of the language evolution. The genealogical tree had only been retained as a formal means for determining „blood relationships“ between languages. The problems of the genesis of the typological diversity of languages, and those of the sense of the evolution lines and evolution events have been abandoned.

Linguists of the positivist orientation criticized Schleicher for his not ascribing uniformity to the processes he assumed to operate in the evolution of languages – although Schleicher himself took up the position of evolutionary uniformism in the papers he wrote in the last years of his life. The critics were certainly right in regarding him as a pluriformist despite of the fact that he abandoned this viewpoint in the end. Most of Schleicher's works, especially his cardinal writings dealing with concrete material (1860, 1861–62), display a sort of what we today should call pluriformism or variaformism.

Since more than a century ago there has been no substancial change in linguistics as far as its interest in the problems of evolution is concerned. It is impossible though to make qualified decisions in the field of the language culture, language normalization, etc., without a broadly conceived linguistic evolution science. It is therefore necessary to return to Schleicher's intentions, remote as they are. For this purpose studying the present–day evolution theories must be the first step.

When reading Schleicher today one can hardly avoid to be struck by the similarity of his thoughts with those of the present biological evolutionists, especially the neutralists. This may be regarded as evidence in Schleicher's favour. It is the opinion of the author that for re–establishing the tradition of evolutionary studies in linguistics the revocation of Schleicher is the best beginning. This theory of the 19th century might be amended with the references to the present–day evolutionary biology.